

szót se szólt...

A varázslat szerte foszlott.

Elértük házunkat. Szemben a kastély magába roskadva mélységesen aludt. A kulcs aprókat nyöszörögve fordult meg a kapú lakatjában.

A férfiak mord arccal heveredtek le a puha szalmába, takaróikat füleikre huzták és ki-ki álmai és gondolatai világába vándorolt egyedül és elhagyatottan, mint halálraitéltek a kivégzés előtti éjjelen.

Anyám még körülfutott a lakásban az ágyneműt felrázni, egy-egy széket a helyére tolni, az asztalról a reggel ottmaradt morzsákat lesöpörni, mik apám léptei alatt felreccsenve, mintha e nap izgalmait és rémséges zajait támasztották volna fel egy rövidke pillanatra. Majd csend borult házunkra.

Anyám és apám még rejtélyesen sugdosódtak, de aztán ez is megszűnt.

A világ alábukott az eszméletlenségbe.

Véget ért egy nap, városunk életének egy napja, 1914 július 29.

T É G L A G Y Á R I M U N K Á S O K

Irta: JORDÁKY LAJOS

A téglagyári munkások életére egy mozgalom hívta fel figyelmünket. A múlt év nyarán szervezkedni kezdtek, majd egyik szakszervezet segítségével bérmozgalmat kezdeményeztek, ami végül sztrájkba terebélyesedett. A sztrájk sikertelen maradt. Összeomlott a sztrájkvezetők határozatlansága, az öntudathiány és nem utolsó sorban a téglagyár politikus vezetőinek összeköttetései s a munkásságra felülről gyakorolt nyomás következtében. A munkások, — akik számára jobb élet reménységét ígérte a szervezkedés és a megmozdulás, visszaestek addigi életükbe.

A téglagyár, mely a múlt nyáron kb. 240-250 embert foglalkoztatott a város szélén, a többi nagy üzemek, gyárak és siralmas munkástelepek között fekszik.

Adatfelvételeinkben a gyárban dolgozó munkásoknak mintegy fele, 116 munkás szerepel, 63 férfi, 53 nő. Feltűnően nagy a 13-18 év közötti gyerekek száma (23 fiú és 21 leány). Szép számmal vannak középkorúak, de akadnak 60 éven felüliek is.

A téglagyári munkások többnyire már fiatal korukban a gyárba kerültek vagy már ott is születtek. Mindkét kategóriába tartozók azonban ott dolgozzák le az egész életüket. Találtunk olyan 45-50 és 65 éves téglagyári munkásokat, akiknek már az apjuk is a gyárban (akkor a még primitívebb tégláégetés mellett) dolgozott és akiknek gyermekei 12-13 éves koruk óta ugyanott dolgoznak.

Nemzetiségi és fellekezeti megoszlásuk nem mutat különösebb jellegzetességet. 82 vallotta magát magyarnak, 22 románnak, 5 cigánynak, 4 csehnek, 1 szlováknak és 2 zsidónak, jóllehet a cigányok száma sokkal nagyobb. Legalább 20 magát magyarnak és 5 magát romának valló cigányt lehetett külsejéről és beszédmodoráról felismerni, kérdéseinkre adott vá-

laszaikban azonban ragaszkodtak ahhoz, hogy ők magyar, illetve román nemzetiségűek. Nem tudjuk, vajjon a cigányokat az az elképzelésük készítette nemzetiségük megtagadására, hogy általában alacsonyabbrendű embereknek tartjuk őket, vagy pedig magyarrá, illetve románná válásuk tudatos és nyílt vállalása az új nemzetiségnek, vajjon ténylegesen asszimilánsok-e vagy pedig egyszerűen egyenrangúnak akarnak feltűnni. Kétségtelen azonban, hogy sok egyszerű becsületességet, de sok primitív ravaszsgot lehet leolvasni arcukról és megfigyelni beszédükből.

A nemzetiségi megoszlást körülbelül fedi a vallási. A román vallásuk száma 22 (20 gr. kat. és 2 orthodox). Egy román nemzetiségű munkás római katolikusnak, míg egy cigány görög katolikusnak vallotta magát. A csehek és a szlovákok római katolikusok, míg a magyarok közül 35 római katolikus, 1-1 unitárius és lutheránus és 45 református. A cigányok közül 2-2 református, illetve róm. kath. A magukat magyarnak valló cigányok nagyobb része református.

Születés és származás szerint nagyrészt őslakók. Kolozsváriak vagy a közeli falvakból bejöttek; még az itt dolgozó csehek is régen, a világháború előtt kerültek ide, vagy már itt születtek, nyelvüket is nehezen beszélik, de más nyelvet sem sajátítottak el tökéletesen. Családi, illetve osztályszármazásuk már érdekesebb. Az a munkáskategória, amely csaknem kizárólag a legszegényebb néprétegből, nagyrésztük földmunkás és napszamos szülőktől származik. Néhálynak apja ipari munkás, de még elvétve sem találunk középosztálybelieket vagy elproletárizálódott kispolgári családból származókat.

A szülők foglalkozása: téglagyári munkás 29, földműves 24, napszamos 23, kocsis 4, gyári munkás 4, cigányzenész 2, piaci árus 2, fuvaros 2, vegyes 5; — kovács 8, kőműves 4, vasutas 2, cipész 2, asztalos 2, ács 1, szűcs 1, cipőgyári munkás 1.

Abból, hogy a téglagyári munkások a legszegényebb néprétegből származnak, természetesen következik az is, hogy mindegyik egész fiatal, legtöbbször 11-15 éves korában kezdett dolgozni. 11 éves korában 5, 12 éves korában 16, 13 éves korában 22, 14 éves korában 21, 15 éves korában 12, de van olyan fiatalkorú is, aki 6-10 éves korában állt téglagyári munkába. Általában az a kevés téglagyári munkás, ki nem itt kezdte tevékenységét, azelőtt legnagyobb részben, mint cseléd, szolga, béres, kocsis, napszamos vagy falusi kovács kereste kenyerét.

A vizsgálat alá vett gyári munkások 33.5 százaléka analfabéta. Négy elemi iskolánál többet mindössze 14-en jártak (12 százalék), ami az általános iskolakötelezettség nem eléggé lelkiismeretes végrehajtását bizonyítja. Az analfabétizmus egyformán nagy a fiatal és idősebb koruaknál. Bizony az újabbkori kormányzat iskolapolitikája sem tud nagyobb eredményeket felmutatni egyes alsó néposztályokban, mint a világháború előtti. A gyár vezetői pedig egyáltalán nem törődnek munkásaik nevelési kérdéseivel. A gyárhoz tartozó lakásokban és családokban született gyermekek általában analfabéták, míg a falvakból és a gyáron kívüli városrészekből 1-3 elemi osztály elvégzése után kerülnek be dolgozni. Az iskolai képzettségnek nemzetiségek szerinti elemzése megerősíti az elmúlt években végzett kutatásaink eredményét. Egyetlen nemzetiség sincs a másikkal szemben előnyös helyzetben. A magyar fiataloknak ép' oly hányada analfabéta, mint a románoknak, mint ahogy az öregebbek között is ez a

helyzet. A város nem dicsekedhetik általánosabb kultúra terjesztésével ebben az esetben, mint a falu, amit bizonyít a perifériák gyermekeinek előbb említett analfabétizmusa. Igaz, hogy a város peremlakói teljes egészükben proletáreredetűek és nem polgári vagy kispolgári sorsból lecsuzzottakból állanak.

Részben az irni-olvasni tudással, illetve nemtudással függ össze, de még a kereseti viszonyokkal is, a dolgozók általános kultúrszintje. Nagyrésztük egészen primitív, nemcsak a világon vagy az országban lejátszódó eseményekről nem tud semmit, de még a helyi, városi dolgokkal sincsen tisztában. Életük kizárólagosan a gyár köré zsugorodik. Amit tudnak az élet különböző megnyilvánulásairól: politikáról, jogi szabályokról és törvényekről, egészségről, hasznos és haszontalan dolgokról, az csupán teljesen elferdített szóbeszédként jut el hozzájuk. A kérdező nem egyszer megdöbben tudatlanságukon. Nem tudja hová skatulyázza a mondottakat és kit tegyen felelőssé mindezért. Az ujságokat, könyveket hiábavalóknak tartják s ha akad köztük egy-egy, aki olvas, az csak izgalmas ponyvát vesz a kezébe. A románok egyáltalán nem olvasnak ujságot, míg a magyarok között akad 5-6, aki rendszeresen, ugyanannyi pedig vasárnaponként olvassa a Jóestét című napilapot. Semmi mást. A Jóestétén kívül más lapnak még a címét sem tudják. Nagyrésztük soha nem járt moziban vagy színházban. Csodálkoznak és ördögi dolognak tartják, ha az ember a rádióról beszél. Számszerint: a 116 munkás közül 101 soha nem megy moziba, öten hetenkint, a többi negyed vagy félévben egyszer. Az utóbbiak, mind fiatalok. A 25 évnél idősebbek közül mindössze 4 járogat el néha. De nemcsak szórakozóhelyre, még a templomba sem igen járnak. Egy idő óta ugyan a vallásos szervezetek igen élénk tevékenységet fejtenek ki körükben, a legtöbben azonban szabad idejüket (csak vasárnap, mert különben napi 10-15 órát dolgoznak) otthon töltik, a férfiak pihennek, az asszonyok főznek, mosnak, varrnak.

A legsiralmasabb képet mindennapi anyagi életük és szociális helyzetük vizsgálata adja. A munkások kivétel nélkül darabszám után kapják fizetésüket. Egész csomó munkakört töltenek be az itt dolgozók. A munka igen racionalizált. (De nem gépi, hanem emberi erőre épített a racionalizálás). A téglá anyagának kiaknázásánál a dolgozók: bányászok, bányaöntözők, kocsikázók (ezek a földet kocsikon szállítják ki) és liftkezelők. Itt főleg fiatalkorúakat (13-15 éveseket) foglalkoztatnak. A téglá és cserépegétsnél a gépészekon kívül, téglavágók, száraz cserép, — lyukas prés — és piros cserép berakók és etetők, kihordók és kemencetisztítók dolgoznak. Ezen vágják ki a cserepek és téglák formáját, teszik rájuk és ügyelnek, hogy az égetés az előirt módon történjék. Főleg az építés és a kályhákból való kihordás igen egészségtelen és majd minden ezt végző munkás tüdőbajt kap.

Az akkordbérek általában nyomoruságosak. A bánya kocsikázók és bányaöntözők (13-15 évesek) 1000 darab tégláért 2-2.50 lejt kapnak, a bányászok ugyanannyiért 4 lejt. A téglavágók 4, a különböző berakók 8, a kemencetisztítók 5, míg a kihordók 12 lejt keresnek minden ezer téglá után. Ilyen órabérek mellett a munkások 55 órás munkahét mellett sem keresnek 100-140 lejnél többet. Az aránylag legjobban kereső 12 lejt akkordbéres kihordó sem kap hetenként több, mint 400 lejt. Ezért a pénzért 40 ezer forró téglát kell kihordania a kemencéből!

Heti fizetés 55 órás munkaidő mellett.

	1000 drb.-ként	Heti fizetés
Bányaöntöző	2—2.50 lej	100—170 lej
kocsikázó	2—2.50 „	100—170 „
bányász	4.— „	250—350 „
téglavágó	4.— „	250—300 „
berakó	8.— „	100—300 „
etető	8.— „	250—350 „
kihordó	12.— „	350—450 „
kemencetisztító	5.— „	350—400 „

Általában minden kategóriájú munkásnak fenti fizetésért 40-60 ezer téglát, óránként 700-1200 téglát kell megmunkálni. A berakóknál a nagy fizetéshullám oka a munkaerőtől függ. A fiatalok, főleg a nők heti keresete 100-180 Lei között mozog, míg a 30 éven felüli nők és a férfiak, akik ezt a munkát jobban bírják, megkeresik a heti 250-300 lejt, néha néhány lejjel még többet is. Általában minden kategóriában vannak munkások, akik a táblázatban feltüntetett összegeknél 10-12 százalékkal többet keresnek. Ezek természetesen nem 55, hanem 60-65, néha 70-80 órát dolgoznak hetenként.

Ilyen kereseti viszonyok mellett nem érhetik váratlanul az embert lakás és élelmezési viszonyaik. Alkalmunk volt néhány lakásnak nevezett odut és rozoga építményt is megtekinteni. A munkások több, mint fele a gyár házaiban lakik. Kicsiny, nagyrészt padozatlan, villany és levegőnélküli szobák, amelyekben 4-8 személy lakik. Vannak szobák, amelyekben 2 család él, megint másokban 7-8 egymástól idegen férfi és nő. De van olyan munkás is, aki saját házában lakik. Ezek a saját házak mind legfeljebb két helységből álló vityillók, amelyek mindegyikében 4-8 ember éli életét. Mindössze két családnak van olyan két szobás lakása, amelyben három ember lakik. A bérben lakók egy-egy szobáért havi 200-300 lejt fizetnek. Elképzelhető, milyenek az ilyen lakások férőhely és egészségügy szempontjából.

Az élelmezési viszonyok sem különbek. Egy ember átlag heti 100-120 leiből él. Mindennapi ételmük a paszuly, köménymag és krumplileves. Husneműt egy negyedrészüik soha, másik negyedrészüik havonként egyszer ha eszik. Többségük azonban mégis minden vasárnap eszik valami kis húst. Sokan vannak, akik vasárnap kivételével hideg kosztot élnek. „Nem elég a kereset“ — mondja egy fiú, „esküszöm, egy hónapja nem ettem húst“, — halljuk egy 17 éves leánytól. Tej még csak kerül a gyermekeknek reggelire, de gyümölcs igen ritkán.

A munkáscsaládok ezen a környéken rendkívül szaporák. Minden családban 4-7 gyerek van. Mintha egyébből sem állana az asszonyok élete, mint a munkából és a szülésből. Csak a házbért és a szükös élelemre való keresik meg. Még betegek sem igen lehetnek. Ez fényűzés lenne, amit nem engedhetnek meg maguknak. A kemence mellől mennek a sirba. Életükből nincs különösebb átmenet a halálba. Mivel betegség esetén fizetést nem kapnak, kénytelenek betegen is munkába állni, nehogy éhen halljanak a kereset hiánya miatt.

Bizonyos, hogy ezeknek a munkásoknak helyzete az átlagnál rosszabb. Életük csak szenvedés, minden öröm nélkül. Ilyen a munkásság legalsóbb és legöntudatlanabb rétegének a sorsa.